

KONYA GELENEKSEL GİYSİLERİNDEN CEPKENLER VE SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

CEPKENS, ONE OF THE LOCAL DRESSES OF KONYA AND THEIR DECORATION
FEATURES

Dr. Öğr. Üyesi Zehra PALA YAVUZYİĞİT

Kocaeli Üniv. Güzel Sanatlar Fak. Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

ORCID: 0000-0003-1506-785X

ÖZET

Konya, İç Anadolu bölgesinde bulunan farklı kültürleri bünyesinde barındırmış sanatsal birikimi olan bir ildir. Gerek mimari gerek el sanatları alanlarında kökeni eskiye dayanan zengin bir yelpaze içindedir. El sanatları içinde giyim, kuşam ürünleri süsleme sanatlarının kullanıldığı alanlardır. Konya'nın da kendine özgü şekillenen birtakım giyim ve süsleme geleneği vardır. Araştırmada Konya A.R. İzzet Koyunoğlu Müzesi'nde depoda muhafaza edilen kasti örnekleme ile seçilmiş cepkenler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bu kapsamda 10 eser araştırma kapsamına alınmıştır. Öncelikle gerekli izinler alınmış, fotoğraflar çekilmiş, ölçüler alınmış ve gözlem fişleriyle ayrıntılı şekilde eserler analiz edilerek belgelenmiştir. Cepkenlerin modeli, malzemesi, süsleme özellikleri vb. tespit edilmiştir. Kumaş türleri, renkleri, biçimleri, ölçüleri de analiz edilmiştir. Araştırmada amaç; Konya cepken örneklerinin özellikleri ortaya koymak ve arşivlemektir. Sonuç olarak kullanılan renkler, kumaşlar, işleme özelliklerinin neler olduğu belirlenmiş ve ortaya konulmuştur. Cepken gibi geleneksel el sanatları içinde yer alan bu ürünlerin korunması ve tanıtılması için yapılması gerekenler ise öneri olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konya, Cepken, Süsleme, Tekstil, El Sanatları.

ABSTRACT

Konya is a city located in the Central Anatolia region, which has an artistic richness that has embodied different cultures. It is located in a rich spectrum that dates back to ancient times both in the fields of architecture and handicrafts. Among the handicrafts, products of clothes are the areas where decorative arts are used. Konya has also its clothing and decorating tradition which shapes specific to itself. In the study, the selected cepkens (long-sleeved vests) kept in the warehouse in Konya A.R. İzzet Koyunoğlu Museum were examined through the descriptive analysis method. In this context, 10 works were included in the study. First of all, the consent required was obtained, photographs were taken, the sizes were measured, and the artifacts were analyzed and documented in detail with observation slips. The model, material, decoration features, etc. of the cepkens (long-sleeved vests) were determined. Fabric types, colors, styles, and sizes were also analyzed. The study aims to reveal the characteristics of Konya cepken (long-sleeved vests) samples and to archive them. In conclusion, the colors, fabrics, and embroidery properties used were determined and revealed. The things that need to be done for the protection and promotion of these products, which are included in traditional handicrafts such as Cepken, are presented as suggestions.

Keywords: Konya, Cepken, Decoration, Textile, Handicraft.

1. GİRİŞ

Türk giyimi zengin çeşitliliğe sahiptir. Her bir giyim elemanı kendine özgü özellikler göstermektedir. Cepkenlerde bu giyişiler içinde önemli bir yerdedir. Cepken geleneği kültürlerarası iletişim ve etkileşimle aktarılıp gelişmiştir (Uysal, 2010: 2).

Cepken anlam olarak; yakasız, dik yakalı önü açık olan, ön ve arka bölümleri işleme ve süslemelerle kuşatılmış, kadife, çuha vb. kumaşlarla dikilmiş belin üstüne kadar gelen ceket tarzı giysidir (Torun, 2004: 462). Diğer bir deyişle gömlek üzerine giyilen kolları uzun, yakasız olarak kesilen kısa bir giysidir. Cepken seçiminde giyecek kişinin yaşı, kumaşı, rengi, deseni gibi özelliklere dikkat edilerek seçilir (Alıcı, 2014: 14).

Osmanlı Dönemi'nde özellikle günlük hayatta çok fazla kullanılan cepkenleri kadınlar gömlek veya içlik olarak, erkekler ise gömlek üstü ve kuşak üstü ceket tarzında kullanmıştır. Cepkenler Osmanlı Dönemi'nde ilk olarak günlük kullanım eşyası olarak kullanılmış daha sonra yeniçeri teşkilatının kılık kıyafet formatına uygun olarak askeri bir üniforma şeklini alarak bu amaçla kullanılmıştır (Uysal, 2010).

Cepkenler çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Kullanılma amacına göre; düğün gibi törenlerde sosyal statüye uygun bir giysi olarak, malzemesine göre; keten, kadife, çuha, pazen, aba, atlas, saten vb. ile süsleme özelliklerine göre; kordonlar simli iplikler, pullar vb. ile sınıflandırılabilir. Model olarak ise kupsuz, düz kollu, kuplu, sıfır yaka, dik yaka, hâkim yaka, olarak çeşitlenmektedir (Bedük ve Özkan, 2004: 830).

Cepkenler, üretildikleri coğrafi bölgeye ve kültüre göre çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak bele kadar uzanan v ve u yakalı olan kadın ve erkek giysisidir. Ancak yaka tipleri, kol özellikleri, kumaş türleri, desenleri ve süsleme özelliklerinde görülen farklılıklar cepkenleri bölgelere göre şekillendirmektedir (Alıcı, 2014: 14).

Günümüzde ise cepkenler ceket görevi üstlenmiştir. Genellikle çuha kumaştan üretilmiş ve yakası düz şekilde tasarlanmıştır (Komsuoğlu, 1986: 98).

2. İNCELENEN CEPKEN ÖRNEKLERİ

Örnek 1

İnceleme Tarihi: 10.05.2020

Envanter No: 7399 / 21

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmemiştir.

Ölçüleri:**En:** 93 cm**Boy:** 43 cm**Kol Uzunluğu:** 50 cm**Cepkonde kullanılan Malzeme ve Renkler:** Mor kadife kumaş, kırmızı keten astar, yıldız iplik.**Modeli ve Kesimi:** Cepkonde 4 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkonde kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.**Eserin Tanımı:** Mor renkli kadifeden dikilmiş, kırmızı renkli pamuklu kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. İşlemleri her iki ön bedende ve sırt kısmında yoğunlaşmaktadır. Kollarında da işlemlere yer verilmiştir. Bitkisel motifler olan stilize çiçekler, kıvrım dallar, yapraklar ve grift şekiller süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Sırt kısmında bu grift şekillerin oluşturduğu iki büyük "C" kıvrımı ve içlerindeki stilize yaprak ve çiçekler dikkati çekmektedir. Cepkenin çevresini üç sıra balıksırtı motifli şerit çevrelemektedir. Astarında yer alan 20 cm'lik yırtık dışında cepken sağlam durumdadır.**Örnek 2****İnceleme Tarihi:** 04.06.2020**Envanter No:** -**Tarihi:** 19. yy.**Elde Ediliş Biçimi:** Bağış**Onarım Durumu:** Onarım görmüştür.**Ölçüleri:****En:** 87 cm**Boy:** 43 cm**Kol Uzunluğu:** 41 cm**Cepkonde kullanılan Malzeme ve Renkler:** Kahverengi çuha kumaş, kahverengi pamuklu astar, yıldız iplik.**Modeli ve Kesimi:** Cepkonde 4,5 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkonde kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.**Eserin Tanımı:** Kahverengi renkli çuha kumaştan dikilmiş, kahve renkli pamuk kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. Simden yapılmış süslemeleri ön kapaklarda ve sırt kısmında yoğunlaşmıştır. Ayrıca kol ağızlarında da süslemeye yer verilmiştir. Üçgen biçimli süsleme kompozisyonunda stilize edilmiş grift geometrik şekiller oldukça dikkat çekicidir. Bitkisel süslemelere de yer verilmiştir. Cepkenin kenarlarında da üç sıra balıksırtı motifli bir bordür vardır.

Cepkenin koltuk altlarında sökükler oluşmuş ve sonradan bu kısımlar siyah iplikle dikilmiştir. Ayrıca sağ yaka altında küçük bir yırtık göze çarpmaktadır.

Örnek 3

İnceleme Tarihi: 24.05.2020

Envanter No: 536/2

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmemiştir.

Ölçüleri:

En: 92 cm

Boy: 48 cm

Kol Uzunluğu: 47 cm

Cepkende kullanılan Malzeme ve Renkler: Siyah kadife kumaş, krem rengi saten astar, yaldız iplik.

Modeli ve Kesimi: Cepkende 4 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkende kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.

Eserin Tanımı: Kahverengi renkli kadifeden dikilmiş, kahve renkli saten kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. İşlemleri her iki ön bedende ve sırt kısmında yoğunlaşmaktadır. Kol uçlarında ve omuzda da işlemlere yer verilmiştir. Bitkisel motifler, daire ve kıvrımlar süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Sırt kısmı ve ön kısımlar üçgen form oluşturacak şekildedir. Cepkenin çevresini şeritler çevrelemektedir. Cepken sağlam durumdadır.

Örnek 4

İnceleme Tarihi: 07.06.2020

Envanter No: 364/755

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmemiştir.

Ölçüleri:

En: 90 cm

Boy: 45 cm

Kol Uzunluğu: 47 cm

Cepkende kullanılan Malzeme ve Renkler: Mor kadife kumaş, kahverengi keten astar, yıldız iplik.

Modeli ve Kesimi: Cepkende 4 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkende kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.

Eserin Tanımı: Mor renkli kadifeden dikilmiş, kahve renkli saten kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. İşlemleri her iki ön bedende ve sırt kısmında yoğunlaşmaktadır. Kol uçlarında ve omuzda da işlemlere yer verilmiştir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. Bitkisel motifler, daire ve kıvrımlar süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Sırt kısmı ve ön kısımlar üçgen form oluşturacak şekildedir. Cepkenin çevresini şeritler halinde su yolu şeklinde kıvrımlar çevrelemektedir. Cepken sağlam durumdadır.

Örnek 5

İnceleme Tarihi: 12.06.2020

Envanter No: 7437/11

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmemiştir.

Ölçüleri:

En: 90 cm

Boy: 48 cm

Kol Uzunluğu: 43,5 cm

Cepkende kullanılan Malzeme ve Renkler: Lacivert kaşe kumaş, kırmızı rengi pamuklu astar, yıldız ve gümüş iplik.

Modeli ve Kesimi: Cepkende 2 cm hakim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkende kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.

Eserin Tanımı: Lacivert renkli kaşe kumaştan dikilmiş, kırmızı renkli pamuk kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesiz olarak tasarlanmıştır. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. Süslemesi simetrik olarak, her iki ön bedende ve sırt kısmında yer almaktadır.

Simle yapılan iç içe geçmiş daireler, zencerek motifleri, stilize edilmiş lale motifleri, sırt kısmında âlemi andıran bir şema ve grift kıvrımlar süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Yuvarlak kıvrımlar, hareketli şeritler gümüş ve altın yaldızlı iplerle işlenmiştir. Cepkenin kenarlarını iki sıra balıksırtı motifli kolon çevrelemektedir. Cepken sağlam durumdadır. Astarında küçük lekeler oluşmuştur.

Örnek 6**İnceleme Tarihi:** 22.05.2020**Envanter No:** -**Tarihi:** 19. yy.**Elde Ediliş Biçimi:** Bağış**Onarım Durumu:** Onarım görmemiştir.**Ölçüleri:****En:** 90 cm**Boy:** 46 cm**Kol Uzunluğu:** 47 cm**Cepkende kullanılan Malzeme ve Renkler:** Kırmızı kadife kumaş, kırmızı rengi saten astar, yaldız ve gümüş iplik.**Modeli ve Kesimi:** Cepkende 4 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkende kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.**Eserin Tanımı:** Kırmızı renkli kadifeden dikilmiş, kırmızı renkli saten kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. İşlemleri sırt kısmında yoğunlaşmaktadır. Kol uçlarında ve omuzlarda da işlemlere yer verilmiştir. Bitkisel motifler, daire ve kıvrımlar süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Kol arkalarında servi ağacına benzer süsleme çok stilize haldedir. Cepkenin çevresini şeritler çevrelemektedir. Cepken sağlam durumdadır.

Örnek 7

İnceleme Tarihi: 12.05.2020

Envanter No: 7404/1003

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmemiştir.

Ölçüleri:

En: 90 cm

Boy: 47 cm

Kol Uzunluğu: 53 cm

Cepkende kullanılan Malzeme ve Renkler: Kırmızı kadife kumaş, yeşil rengi pamuk kumaş, yaldız iplik.

Modeli ve Kesimi: Cepkende 4 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkende kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.

Eserin Tanımı: Kırmızı renkli parlak bir kumaştan dikilmiş, yeşil renkli keten kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. İşlemleri her iki ön bedende yoğunlaşmaktadır. Kol uçlarında ve omuzda da işlemlere yer verilmiştir. Kolları yırtmaçlı uç kısımlara doğru sivrilerek üçgen bir form halini almaktadır. Cepkenin ön kısımlarında da süsleme amacıyla kesik-yırtmaçlı bölümler bırakılmıştır. Bitkisel motifler, daire ve kıvrımlar süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Cepken sağlam durumdadır.

Örnek 8

İnceleme Tarihi: 12.05.2020

Envanter No: 7955/2

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmüştür.

Ölçüleri:

En: 141 cm

Boy: 51 cm

Kol Uzunluğu: 55 cm

Cepkonde kullanılan Malzeme ve Renkler: Siyah kadife kumaş, pembe renkli saten astar, yaldız iplik.

Modeli ve Kesimi: Cepkonde yuvarlak yaka modeli uygulanmıştır. Cepkonde kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.

Eserin Tanımı: Siyah renkli kadifeden dikilmiş, pembe renkli saten kumaşla astarlanmıştır. Kolları ise renk ve kumaş bakımından farklı bir malzeme ile astarlanmıştır. Oldukça zengin bir süsleme kompozisyonuna sahiptir. Simle yapılan süslemeleri bitkisel çiçek, tomurcuk, kıvrım dal vb. motiflerle geometrik şekilleri ihtiva etmektedir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. Cepken sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Kenarlarında ve büküm yerlerinde yer yer soyulmalar oluşmuştur. Süslemeleri tutan ipliklerin kopması sonucu bazı bölgelerde küçük onarımlar yapılmıştır.

Örnek 9

İnceleme Tarihi: 12.05.2020

Envanter No: 1102/16

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmemiştir.

Ölçüleri:

En: 95 cm

Boy: 48 cm

Kol Uzunluğu: 47 cm

Cepkonde kullanılan Malzeme ve Renkler: Siyah kadife kumaş, krem rengi saten astar, yaldız iplik.

Modeli ve Kesimi: Cepkonde 4 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkonde kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmıştır.

Eserin Tanımı: Kahverengi renkli kadifeden dikilmiş, kahve renkli saten kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. İşlemleri her iki ön bedende ve sırt kısmında yoğunlaşmaktadır.

Kol uçlarında ve omuzda da işlemlere yer verilmiştir. Bitkisel motifler, daire ve kıvrımlar süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır. Sırt kısmı ve ön kısımlar üçgen form oluşturacak şekildedir. Cepkenin çevresini şeritler çevrelemektedir. Cepken sağlam durumdadır.

Örnek 10

İnceleme Tarihi: 20.05.2020

Envanter No: -

Tarihi: 19. yy.

Elde Ediliş Biçimi: Bağış

Onarım Durumu: Onarım görmemiştir.

Ölçüleri:

En: 92 cm

Boy: 48 cm

Kol Uzunluğu: 47 cm

Cepkende kullanılan Malzeme ve Renkler: Siyah aba kumaş, kırmızı rengi pamuklu astar, pul, sarı, gümüş ve krem renk sim harç, siyah ve sarı ip.

Modeli ve Kesimi: Cepkende 3 cm genişliğinde hâkim yaka modeli uygulanmıştır. Cepkende kapama yoktur. Düz kare kolludur. Makine nakışıyla işlemler yapılmış pullar elde dikilmiştir.

Eserin Tanımı: Siyah renkli aba kumaştan dikilmiş, kırmızı renkli pamuklu kumaşla astarlanmıştır. Önü açık ve düğmesizdir. Kordon tutturma tekniği kullanılmıştır. Cepkenin yaka etrafı, ön ortası etek uçları ve kol ağızları iç içe geçmiş S kıvrım ve düz şeritler ile süslenmiştir. Damla, baklava formunda madalyonlarla süsleme yapılmıştır. Madalyon formlarının içlerinde minik kırmızı kumaşla aplike uygulanmıştır. Pullar süslemelerin ortalarına dikilmiştir. Kol uçlarında ve omuzda da işlemlere yer verilmiştir. Omuzlarda stilize halde ağaca benzer şekiller görülmektedir. Cepken sağlam durumdadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında Konya yöresine ait 10 cepken örneği incelenmiştir. Örneklerde malzemenin, süslemenin, rengin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Teknik olarak kordon tutturma uygulandığı, kadife, çuha, kaşe, saten türünden kumaşlar kullanıldığı tespit edilmiştir. Kadife kumaş işlemeye uygun olması ve cepken türündeki giysilerde sık durması sebebiyle daha çok tercih edilmiştir.

Tüm örneklerde astar kullanıldığı ve işlemlerin makine nakışıyla yapıldığı belirlenmiştir. Bazı örneklerde pul kullanılmış ve bu pullar elde dikilmiştir. Kumaş renkleri lacivert, mor, kırmızı, yeşil, kahverengi ve siyahtır. Astarlık kumaşlar düzdür. İşlemlerde sarı, gümüş sim iplik, siyah, krem renkli iplikler kullanılmıştır.

Yakalarda hâkim yaka ağırlıkta olsa da yuvarlak yakalı örnekler de mevcuttur. Motif ve desen olarak kıvrım, daire, stilize çiçek ve yaprak motifleri, ağaç formlarının kullanıldığı görülmektedir. Cepkenlerin tamamında kapama yoktur ve düğmesizdir. İşlemelerde görülen yoğun süslemeler bu eserlere kıymet verildiğini ve özenle hazırlandığını göstermektedir.

- Müzeler, özel koleksiyonlar vb. yerlerde muhafaza edilen bu tür eserlerin en iyi şartlarda korunmasını sağlamak önceliğimiz olmalıdır.
- Müzelerde havalandırma sistemli halde takip edilmeli ve güvenlenmeye karşı tedbirler artırılmalıdır.
- Geleneksel ürün olarak değer taşıyan bu eserler günümüz modasına uygun yenilikçi tasarımlara dönüştürülerek farkındalığı artırılmalıdır.
- Geleneksel tekstil ürünlerini tanıtıcı çalışmalar yapılmalıdır.
- Kişilerin çeyiz sandıklarında kalmış veya unutulmuş eserler bağış yapılarak kayıt altına alınmalıdır.

4. KAYNAKÇA

TORUN, E. (2004). Bilinen Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı. Bey Ofset Matbaacılık, Ankara.

BEDÜK, S. ÖZKAN, M. (2004). Kahramanmaraş Müzesinde Bulunan Kadın Cepkenlerinin İncelenmesi. I. Ulusal Kahramanmaraş Sempozyumu, C. 2, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

UYSAL, B. AYGÜN, M. Karayel F.S. (2010). Gediz Geleneksel Kadın Cepkenlerinin Motif, Desen Ve Kompozisyon Özelliklerinin İncelenmesi. MYO-ÖS 2010- Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu, Düzce.

ALICI, F. (2014). Afyonkarahisar Müzesinde Bulunan Geleneksel Cepken ve Şalvar Örneklerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı Giyim Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KOMŞUOĞLU, Ş. ARSAL, İ. (1986). Moda Resmi ve Giyim Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.